

آثار تاریخی شهرستان مراغه 1

قدیمی‌ترین مزار از پنج مزار بزرگ موجود در مراغه گنبد سرخ است که در آذربایجان بیشتر به گنبد قرمز شهرت دارد. گنبد سرخ در قسمت ...

گنبد سرخ مراغه :

شماره ثبت در آثار ملی : 134

زمان ساخت : سال 542 هجری قمری

قدیمی‌ترین مزار از پنج مزار بزرگ موجود در مراغه گنبد سرخ است که در آذربایجان بیشتر به گنبد قرمز شهرت دارد. گنبد سرخ در قسمت جنوب غربی مراغه ، واقع می باشد . نام بانی بنا و تاریخ احداث آنرا می توان از کتیبه جبهه شمالی و نام سازنده آن را از کتیبه غربی ملاحظه نمود . آنچه از این کتیبه ها مستفاد می گردد ، بنای گنبد سرخ در سال 542 هجری به دستور عبدالعزیز بن محمود بن سعد رئیس آذربایجان (این شخص یکی از امیران سلسله کوچک احمدی است که در این عصر بر مراغه حکمرانی داشتند و همیشه مدعی حکومت تبریز نیز بوده‌اند. علی‌رغم آن که این خاندان بسیار گمنام است، می‌دانیم که در سال 542 بزرگ این خاندان یعنی «حاکم مراغه»، آق سنقر دوم بوده است.) و بوسیله بنی بکر محمد بن بندان بن المحسن معمار ساخته شده است . در حال حاضر علی‌رغم وجود کتیبه‌های خوانا، کسی که در مقبره سرخ دفن شده بر ما ناشناخته است. به طور کلی گنبد مزبور بنای مستطیل مربع شکل متشکل از سردابه و اتاق فوقانی و اتاق اصلی که بر روی سکوی سنگی قرار دارد و بوسیله هفت ردیف پله می توان به آن دسترسی یافت . پنج پله در جلوی سکو واقع اند و پله ششم و هفتم جزآستانه درگاه محسوب می شوند . دخمه یا سردابه در میان سکو واقع شده و از جبهه شرقی می توان به آن راه یافت . سقف سردابه بر روی دیوارهای جانبی و ستون مربع شکلی که در وسط دخمه قرار دارد استوار شده است .

ورودی گنبد سرخ که به سوی شمال با زمی شود و شامل درگاه بلند و زیبایی است که آجرکاری پر نقش و نگار ظریفی همراه با کاشی های فیروزه ای که تازه در معماری سلجوقی متداول گشته بود زینت یافته است. اطراف این آجرکاری راکتیبه ای به خط کوفی احاطه نموده که متن آن چنین است : "امربینا هذه القبه الامیر الرعیس العالم فخرالدین عمادالاسلام قوام آذربایجان ابوالعز عبدالعزیز بن محمود بن سعد یدیمالله علاه "بربالای آن کتیبه ای افقی به خط کوفی مشاهده می شود که متضمن تاریخ بنای کتیبه می باشد :

"بنی المشهد فی الحادی عشر من شوال سنه اثنین و اربعین و خمساءه"

مجموعه این تزئینات معقلی و آجرکاری و کتیبه ها و نقش و نگارهای گوناگون جلوه خاصی به بنا بخشیده است . نمایسه ضلع شرقی ، غربی و جنوبی گنبد سرخ هر يك داراي دو طاق نمایآجری با طرحهای تزئینی و سه طاق مزین به آجرکاری تخمیری می باشد . در کتیبه جبهه شرقی آیه 54 از سوره 39 قرآن کریم نوشته شده و در جبهه غربی کتیبه ای است که نام سازنده بنا را نشان می دهد :

"عمل العبد المذنب الراجی الی عفوالله بنی بکر محمدبن بندان البنا بن المحسن المعمار"

در چهار گوشه خارجی بنا ستون های مدوری با تزئینات آجری وجود دارد که علاوه بر کمک به ایستایی بنا به زیبایی آن نیز می افزاید . قسمت داخلی بنا به صورت فضای مربع شکل است که سه ضلع آن هر کدام دو طاق نما همانند نمای خارجی تعبیه شده است . در گذشته در طول گنبد کتیبه ای گچبری شده مزین به آیات قرآنی بوده که به مرور زمان از بین رفته است . چهار روز در چهار طرف بنا و نیز روزنی در مرکز گنبد نور فضای داخلی را تامین می کند . گنبد بنا دوپوش است . پوشش داخلی بصورت عرقچین و پوشش خارجی آن که بطور کامل فرو ریخته به فرم هرمی بوده است . کف اتاق را از قطعات سنگ تراشیده مفروش کرده و دیوارهای داخلی بنا را با گچ اندود نموده اند . از ظواهر امر این چنین برمیآید که مقبره اصلی در درون دخمه قرار داشته و اتاق فوقانی ، مسجد کوچکی بوده که پخش نذورات و قراءت قرآن در آن صورت می گرفته است .

نمای سه ضلع شرقی و غربی و جنوب این گنبد هر کدام داراي دو طاق نمای آجری با طرحهای تزئینی و سه طاق مزین به آجرکاری میباشد و در کتیبه جبهه شرقی آیه ۵۴ سوره ۳۹ قرآن نوشته شده و در جبهه غربی کتیبه ای است که نام سازنده بنا را نشان میدهد و در چهار گوشه خارجی بنا ستونهای مدوری با تزئینات آجری وجود دارد که علاوه بر کمک به ایستایی بنا به زیبایی آن نیز می افزاید. قسمت داخلی بنا به صورت فضایی مربع شکل است که در سه ضلع آن هر کدام دو طاق نما

همانند نمای خارجی تعبیه شده است.

در گذشته در طول گنبد کتیبه ای گچبری شده مزین به آیات قرآنی بوده که به مرور زمان از بین رفته است. این بنا، عمارتی است چهارگوش با سقفی گنبدی که بر مقرنسهایی که هنوز سالم مانده‌اند نهاده شده است. در گذشته این گنبد را پوششی به شکل هرم هشت ضلعی - که فقط قسمت‌های پایینی آن باقی مانده - می‌پوشانده است. این بنا مرکب از شبستانی است که کف آن دربلندی و بر زیربنایی قرار گرفته که داخل آن نوعی سردابه احداث شده است. طاق سردابه از يك سو بر دیوارها و از سوی دیگر بر پایه‌ای مرکزی نهاده شده است. در سمت شرق دری وجود دارد که این سردابه را که از داخل هیچ راهی به شبستان ندارد به خارج مربوط می‌سازد.

نمای اصلی بنا رو به سمت شمال دارد. در جلوی آن پلکانی با پنج پله قرارداد. پله ششم و هفتم پیشخوان بنا را تشکیل داده‌اند. نمای اصلی که میان ستون‌های تومند زوایا استقرار یافته چونان چهارچوبی وسیع و مجلل برای در بنا خودنمایی می‌کند. خود در که چهارچوبی با ابعاد متناسب آن را در بر گرفته دارای سرفاکی است مزین به آرابسکها که کتیبه‌ای به خط کوفی آنها را دور زده است. بالای سرفاق، درگاه کتیبه دیگری دیده می‌شود که آن هم به خط کوفی است. هر يك از اضلاع جانبی و عقبی بنا با دو طاق نما و يك کتیبه نواری شکل عریض آذین شده است. بنا دارای چهارپنجره است که از داخل در گردن گنبد و از خارج بر چهار وجه اصلی هشت گوشه‌ای که سقف را بر آن نهاده‌اند قرار گرفته است. روزنه‌های دیگری نیز در کتیبه‌های نواری شکل اضلاع غربی، جنوبی و شرقی گشوده‌اند ولی بدون شك این روزنه‌ها هیچ ارتباطی با ترکیب اولیه ساختمان نداشته است.

زیربنا از سنگ تراشیده ساخته شده است، سرستون‌های زوایا و سرستون‌های متعلق به پایه‌های کوچکی که سرفاق‌های اضلاع ثانوی را بر دوش دارند از سنگ هستند. بقیه بنا تماماً از آجر است، آجرهایی که با زیبایی تمام به روی هم چیده شده‌اند. در لابلای این آجرها که به رنگ قرمز تیره‌اند کلوک‌های کاشی فیروزه‌ای جلوه‌ای خاص دارد. همچنین کتیبه‌ها و نیز نقوش هندسی که با آجر سرخ تراشیده و آجر و کاشی مینایی رنگی که بر بالای درگاه بنا ساخته شده‌اند بر زمینه‌ای از گچ خودنمایی می‌کند. این کتیبه‌ها با نقوشی از گل و برگ‌های گچ‌بری که آثاری از رنگ آبی در آنها دیده می‌شود آذین شده است. سنگفرش شبستان اصلی هنوز وجود دارد. پوششی است مرکب از سنگ‌های مستطیلی.

داخل بنا با اندودی از گچ پوشیده شده و بر آن هیچ اثری از نقاشی و یا گچ‌بری دیده نمی‌شود. آرایش این قسمت منحصر است به طاق‌نماهای دوقلو با ستون‌های کوچک مشابه طاق‌نماهایی که سه ضلع از اضلاع خارجی بنا را آذین کرده است. داخل بنا کاملاً خالی است. که میت در سرداب دفن شده و سنگ قبر در همین سرداب بوده است و شبستان فوقانی محل تجمع و برگزاری مراسم نماز بوده است.

نام و القاب کسی که دستور احداث این بنا را داده، نیز تاریخ انجام کارهای ساختمانی در کتیبه‌های نمای شمالی آمده است. کتیبه‌های طرف شرق و جنوب از آیات قرآنی هستند و کتیبه نمای غربی نام سازنده را اعلام می‌دارد.

گنبد کبود مراغه :

شماره ثبت در آثار ملی : 135

زمان ساخت : سال 593 هجری قمری

در فاصله ده متری برج مدور، برج ده ضلعی بسیار زیبایی خودنمایی میکند که به گنبد کبود یا مقبره مادر هلاکو معروف می‌باشد. برخی آنرا مربوط به دوره سلجوقی دانسته و تاریخ بنای آن را به سال 593 نسبت می‌دهند. علی‌رغم شهرتی که این بنا به عنوان آرامگاه مادر هلاکو خان یافته است، هیچ ارتباطی با مغول ندارد و چنانچه از کتیبه‌ها و سنگ قبر برمی‌آید مدفن يك مسلمان است نه يك مسیحی و از نظر تاریخی نیز به قبل از حمله مغول تعلق دارد و از طرف دیگر با توجه به این امر که مذهب هلاکو خان بودایی و مذهب دوقوز خاتون مادر وی مسیحی بود بنابراین انتساب این بنا به وی بعید می‌نماید. چنین به نظر می‌رسد که این گنبد را در اواخر قرن ششم هجری ساخته باشند.

تاریخ احداث این بنا می‌بایستی در حد فاصل زمانی میان برپایی مقبره معروف به مؤمنه خاتون در نخجوان و تاریخ استیلای هلاکو خان بر مراغه یعنی بین سالهای 582 و 656 هجری (7 - 1186 تا 9 - 1258 م.) بوده باشد. قسمتی از کتیبه بالای در عمارت و اثر باقیمانده از آن تاریخ 593 هـ. (1196 - 1197 میلادی) را به دست می‌دهد. بنابراین گنبد کبود حدود ده سال پس از نمونه اولیه خود یعنی مقبره مؤمنه خاتون ساخته شده است و نظیر آن، برجی است چند وجهی و کشیده قامت که هر ضلع آن با طاقنمایی مسطح و بلند آذین شده است. در قسمت فوقانی هر طاقنما سه ردیف مقرنس دیده می‌شود. کاشیهای فیروزه‌ای، تقریباً به همان ترتیبی که بر تمام سطوح نمای خارجی دیوارها به کار رفته این قسمت را نیز آذین کرده است. گنبد کبود از نظر ترکیب کلی مشابه سایر مزارهای موجود در مراغه است، به این معنی که مرکب از شبستانی است مرتفع بر زیربنایی که از سنگ ساخته شده و سردابی در میان دارد.

کتیبه‌ای که داخل شبستان بالایی، گلوگاه گنبد را دور می‌زند به خط ریحان بر نوار پهنی از گچ سفید گچبری شده است. در سرداب عمارت سنگ یکپارچه‌ای وجود دارد که در دیوار ساختمان کار گذاشته شده و متعلق به ساختمان اولیه است. بر این سنگ یکپارچه سنگ قبری تکیه داشته که در حال حاضر وجود ندارد. بر سنگ موجود آرابسک‌هایی با غنای بسیار و يك کتیبه حک شده

این گنبد برجی است ده ضلعی که زوایای ده گانه آن ستونی مدور با تزئینات تخمیری تعبیه شده که تا زیر طاق های موجود

ادامه می یابد. زیر قوس طاق نماها با سه ردیف مقرنس ساده و تزئینات پرکار معقلی زیبا یافته است. پلان داخلی بنا به صورت ده ضلعی است که هر ضلع آن ۲/۶ متر و مشتمل بر طاق نمای بلند می باشد. در زیر گنبد يك حاشیه از کتیبه گچبری به چشم می خورد که اطراف مقبره را دور میزند. این کتیبه به خط نسخ می باشد و قسمتی از آیه اول سوره ۶۷ قرآن مجید را بر آن نوشته اند. تمام فضای داخلی مقبره با گچبری و نقاشی و کتیبه ها مزین بوده که قسمت اعظم آن از بین رفته، فقط آثار کمی از تزئینات برجای مانده است .

در زیر طاق اصلی ، سردابه برج قرار دارد که در دیوار جنوبی آن کتیبه ای وجود دارد که آیه ۲۶ و ۲۷ سوره ۵۵ را بر آن گچبری کرده اند.

گنبدمدور:

گنبد مدور دومین مزار از قبرهای پنجگانه مراغه است. این بنا برجی است مدور که از گنبد و سقف آن چیزی بر جای نمانده و مزاری کاملاً ناشناخته است . ارزش بنا در این است که ترقی و تکامل نمای مینایی را طی دوران کوتاه میان تاریخ احداث این بنا و تاریخ ساخت گنبد سرخ نشان می دهد . بنا که از آجر ساخته شده ، به سکوی بلندی از سنگ که سردابی در میان دارد ، نهاده شده است . معماری این گنبد نیز بسیار جالب توجه است. مصالح آن آجر و ملاط و بیشتر به برج دیده بانی شبیه است. بنا ظاهری ساده دارد و نظیر نوعی برج دفاعی است که فاقد تزئینات می باشد. فقط درب ورودی آن با نقوشی مشابه نمای اصلی گنبد سرخ آذین شده است.